

ХАЛҚАРО АМАЛИЁТДА ИЧКИ АУДИТОРЛИК ТЕКШИРУВЛАРИНИ ЎТКАЗИШ УСЛУБИЁТИНИ ВА ИЧКИ АУДИТНИНГ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ АСОСЛАРИ

Хамидова Сулув Янгибоевна

**Термиз агротехнологиялар ва инновацион ривожланиш институти
“Агробизнес ва бухгалтерия ҳисоби” кафедраси доценти, иқтисодиёт
фанлари номзоди**

Телефон: (+99891) 164 36 29 Hamidovasuluv_t@mail.ru

Мақолада Ўзбекистонда халқаро амалиётда ички аудиторлик текширувларини ўтказиш услубиётини ва ички аудитнинг халқаро стандартларини такомиллаштириш асослари, ҳамда олиб борилган экспоратив ва дедуктив тадқиқотлар натижасида ички аудит хизмати фаолиятида ички аудитнинг халқаро стандартларидан фойдаланиш хусусиятлари, белгиланган талабларга риоя қилиш ҳамда республикамизда амалиётга жорий этишнинг афзалликлари ўрганилган, таклифлар берилган, олиб борилган тадқиқотлар натижасида хулосалар келтирилган.

Калитли сўзлар: ички аудит, аудиторлик текширувлар, ички аудит самарадорлигини баҳолашнинг услубий асослари, аудитор малака талаблари.

ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ УСЛУГ АУДИТА И МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ АУДИТА В МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАКТИКЕ

Хамидова Сулув Янгибаевна

**доцент кафедры «Агробизнес и бухгалтерский учет»,
кандидат экономических наук**

Телефон: (+99891) 1643629 Hamidovasuluv_t@mail.ru

В статье были рассмотрены вопросы основ совершенствования международных услуг аудита и международных стандартов аудита в международной практике в Узбекистане и порядок их регистрации по результатам, а также используя методы экспоративного и дедуктивного исследований, проведенных в соответствии с международными стандартами

внутреннего аудита. В результате исследования были даны рекомендации и сделаны выводы.

Ключевые слова: внутренний аудит, аудиты, методологические основы оценки эффективности внутреннего аудита, квалификационные требования ауди
**FUNDAMENTALS OF IMPROVING THE METHODOLOGY OF INTERNAL
AUDIT IN INTERNATIONAL PRACTICE AND INTERNATIONAL
INTERNATIONAL AUDITING STANDARDS**

The article considered the fundamentals of improving international audit services and international auditing standards in international practice in Uzbekistan and the procedure for registering them based on the results, as well as using the methods of exploitative and deductive research conducted in accordance with international standards of internal audit. As a result of the study, recommendations were made and conclusions were drawn.

Keywords: internal audit, audits, methodological basis for evaluating the effectiveness of internal audit, auditor qualification requirements.

1. Кириш.

Халқаро амалиётда ички аудиторлик текширувларини ўтказиш услубиётини ва ички аудитнинг халқаро стандартларини такомиллаштириш ҳамда ривожлантириш бўйича кўплаб тадқиқотлар олиб борилмоқда. Ушбу тадқиқотларда хўжалик юритувчи субъектларнинг ички аудит хизмати фаолиятида ички аудитнинг халқаро стандартларидан фойдаланиш хусусиятлари, белгиланган талабларга риоя қилиш ҳамда республикамизда амалиётга жорий этишнинг афзалликлари ўрганилган. Иқтисодий ривожланган давлатлар тажрибаси ва соҳадаги илмий ютуқларини таҳлил этиш шуни кўрсатадики, хўжалик юритувчи субъектларда ички аудит фаолиятини мувофиқлаштирувчи меъёрий ҳужжатларни халқаро талабларга уйғунлаштириш, ички аудит институтининг фаолият самарадорлигини ошириш, самарали бошқарув тизимини шакллантириш ва инвесторларни жалб этишда ички аудит хизматининг бизнес рискларини пасайтиришга қаратилган мавқеини ошириш муҳим омил ҳисобланади.

Республикамизда амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлар ички аудитнинг назарий ва ҳуқуқий асослари, ички аудит хизматини ташкил этиш механизмларини халқаро стандартлар талаблари асосида такомиллаштириш ҳамда ички аудит самарадорлигини баҳолашнинг услубий асосларини ишлаб

чиқишни талаб қилмоқда. Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясида «халқаро тажрибани ҳисобга олган ҳолда корпоратив ҳуқуқни ривожлантириш ва корпоратив бошқарувнинг замонавий принципларини жорий этиш»[1] муҳим вазифалардан бири этиб белгиланган.

2. Адабиётлар таҳлили.

Ички аудит масаласида қуйидаги изланишлар олиб борилганини кўришимиз мумкин: Б.А.Хасанов ўз илмий изланишларида ички аудит хизматини компьютерлаштириш тизимига алоҳида тўхталиб ўтган[2].

Н.Ф.Каримовнинг илмий ишларида тижорат банкларида ички аудитни ташкил этиш ва унинг услубиётини такомиллаштириш жиҳатлари ўрганилган[3].

Ички аудиторлар институти (The institute of internal auditors) томонидан берилган таърифга кўра «Ички аудит – бу ташкилот фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган мустақил, холис кафолатлар ва маслаҳатлар бериш фаолиятидир. Ички аудит ташкилотга ўз фаолиятини ундаги рискларни бошқариш, назорат ҳамда корпоратив бошқарув жараёнларининг самарадорлигини баҳолаш ва яхшилашга тизимли ва изчил ёндашиш орқали амалга оширишда кўмаклашади»[4].

К.Б.Ахмеджанов томонидан хўжалик юритувчи субъектларда ички аудит методологиясини такомиллаштиришнинг айрим масалалари очиб берилган. Соҳага оид кўплаб адабиётлар ва меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда ички аудит тушунчасига таърифлар ва изоҳлар берилган. К.Б.Аҳмаджонов ички аудитга шундай таъриф беради: «ички аудит – хўжалик юритувчи субъектларда молиявий-хўжалик фаолияти самарадорлигини оширишга қаратилган объектив кафолат ва маслаҳатлар берувчи мустақил тизим ҳисобланади, ички аудит бухгалтерия маълумотларининг тўғрилигини таъминлаш ва корхонада самарали ички назорат тизимини ташкил этишга йўналтирилган фаолиятдир»[5].

Илмий изланишлар жараёнида А.Тураев «ички аудит» тушунчасига муаллифлик таърифи қуйдагича берган ва унга кўра ички аудит рискларни бошқариш, ички назорат тизимларининг ишончилиги ва самарадорлигини, жумладан корпоратив бошқарув амалиётини ички назорат соҳасидаги умумқабул қилинган халқаро ва миллий стандартлар асосида мунтазам ва мустақил равишда баҳолаш учун ташкил этилган фаолият сифатида очиб берган[6].

С.У.Мехмонов ишларида бюджет ташкилотларида ички аудит методологиясини такомиллаштириш масаласига бюджет тизими нуқтаи назаридан ёндашилганлигини кўришимиз мумкин[7].

Таъкидлаш жоизки, юқорида қайд этилган илмий изланишларда айнан ички аудитнинг ҳозирги кундаги ўрни, унинг режасини тузиш, ишчи ҳужжатларини тайёрлаш, йиғма ҳисоботни тузиш, ички аудит услубиётини такомиллаштириш масалалари, ички аудиторларни халқаро даражада сертификатлаш тизими тўлиқ ўрганилмаган.

3.Тадқиқот методологияси. Тадқиқот иш жараёнида иқтисодий воқелик жараёнларини ўрганишнинг илмий усуллари–эспериментал тадқиқот, умумлаштириш, гуруҳлаштириш, таҳлилнинг мантиқий ва таққослама усуллари, абстракт-мантиқий фикрлаш, қиёсий таҳлил, статистик таҳлил, истиқболли прогнозлаш ва бошқа усуллардан фойдаланилган.

4.Таҳлил ва натижалар.

Корхона ишлаб чиқариш фаолиятини бошқариш жараёнида бошқарув қарорларининг бажарилишини таъминлаган ҳолда қўйилган мақсадга эришиш учун хўжалик юритувчи субъектлар ички аудит хизмати ҳисоботининг бир хиллиги (унификациялаш)ни таъминлаш мақсадида, муаллиф томонидан ички аудит натижаларини расмийлаштиришга оид намунавий йиғма ҳисобот шаклини жорий этиш бўйича таклиф ишлаб чиқилди(1-жадвал).

1-жадвал

**Ички аудит ҳисоботи таркибий қисмлари бўйича таклиф этилаётган
намунавий шакл**

Т/р	Таркиби	Бўлимлар	Маълумотларни очиб бериш
1.	Кириш қисми	Ички аудит режаси асосида текшириладиган бўлинма	Ички аудит режаси ва дастурини тузиш, текширишдан олдин амалга ошириладиган таҳлилий тадбирлар ишлаб чиқиш, фаолият билан дастлабки танишув, текширишда эътибор бериладиган муҳим жиҳатларни аниқлаш.
2.	Таҳлилий қисм	Тасдиқланган бизнес режанинг бажарилиш ҳолатини баҳолаш:	а) режа ва унинг амалда бажарилиши ўртасидаги фарқланиш сабабларини ўрганиш, фарқларнинг оқибатларини ҳаққоний акс эттириш, уни ўзгартириш бўйича ички аудитор фикрини билдириш, режа кўрсаткичлари ўзгаришини йиллар кесимида таҳлил қилиш ва ҳақозо;

			б) маҳсулот ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш, ишлар бажариш, уларни сотиш юзасидан белгиланган кўрсаткичлар истиқбол режасини унинг прогноз кўрсаткичларини ишлаб чиқиш; в) корхона олаётган даромад кўрсаткичларининг бажарилиши, прогноз кўрсаткичларини ишлаб чиқиш; г) харажатлар таркибининг таҳлили, бунда ортиқча харажатларни қисқартириш чоралари натижасида даромадларни ошириш йўллари кўрсатиш; д) соф фойдадан ажратилаётган резервлар режасининг бажарилиши ва ундан фойдаланиш имкониятларини кўрсатиш.
		Корпоратив бошқарув принципларига риоя қилиниши ҳолатига баҳо бериш:	а) дивиденд тўғри ҳисобланганлиги, тақсимоли, акциялар пакетидаги ўзгаришлар таҳлили; б) резерв (жамғарма), ишлаб чиқаришни ривожлантириш, реконструкция ва модернизация, моддий ёрдам, Кузатув Кенгаши, ички аудит хизматига бериладиган рағбатлантириш фондлари маблағларининг мақсадли ишлатилиши ҳолатини танқидий таҳлил қилиш.
		Бухгалтерия ҳисоби хизматини ташкил этиш ва юритиш ҳолатини ҳамда молиявий ҳисоботдаги	а) бухгалтерия ҳисоби қайси дастурий таъминот асосида ташкил этилганлиги юритилиши, моддий жавобгар шахслар билан тузилган шартномалар юзасидан улар ҳисоботини тинглаш, бухгалтерия ҳисобига оид норматив ҳужжатлардаги

		кўрсаткичларнинг ишончилигини баҳолаш:	янгиликлардан доимий хабардорлик ҳолатига баҳо бериш; б) молиявий ҳисоботнинг ҳар бир шакл юзасидан бирламчи ва йиғма ҳужжатларнинг юритилиши ҳолатига эътибор бериш, ундаги камчиликларни бартараф этишни масъул шахслар бўйича юкланиши, ундаги кўрсаткичларнинг ўзгариши сабабларига ойдинлик киритиш, бухгалтерия ҳисоби усулларининг ўринли қўлланилиши ва ўз вақтида бажарилишини назорат қилиш ҳолатига баҳо бериш; в) бухгалтерия ҳисобининг барча объектлари бўйича тегишли сўтларда акс эттириладиган суммаларнинг такрорланмаётганлигини аниқлаш баробарида фирибгарлик ҳолатларини фож қилиш, улардаги дебет ва кредит оборот қолдиқларига аҳамият қаратиш; г) юқоридагилар юзасидан аниқланган хато ва камчиликларни бартараф этиш юзасидан ички аудиторнинг таклиф ва тавсиялари тақдим этилиши.
		Солиқ ва бошқа мажбурий тўловларнинг ўз вақтида, тўғри ҳисобда акс эттирилиши ва ҳисоботда қайд этилиши ҳолатига баҳо бериш:	а) жамият қандай турдаги солиқ ва бошқа мажбурий тўловларнинг тўловчиси эканлигига аниқлик киритиш, улар бўйича ҳисоб-китобларнинг тақдим этилиши тартибига риоя этиладиганлигига эътибор қаратиш; б) жамият тўлайдиган солиқ ва бошқа мажбурий тўловлар бўйича белгиланган имтиёз ва преференцияларни ўрганиш;

			в) жамиятнинг давлат бюджети олдидаги мажбуриятларини таҳлил қилиш, бундай мажбурият мавжудлиги аниқланганда уни бажариш чораларини кўриш.
		Амалга оширилган молия-хўжалик операцияларини қо-нунчилик ҳужжатлари талаблари асосида бажарилганлик ҳолатига баҳо бериш:	а) жамият молия-хўжалик фаолиятига тегишли амалдаги қонунчиликдаги нормативларга қанчалик риоя этилишини ўрганиш; б) аниқланган қонун бузилиши ҳолатлари сабабларига ойдинлик киритиш, айбдорларни аниқлаш ва қоидабузарликларни бартараф этиш ҳамда уларнинг қайта такрорланмаслиги юзасидан чоралар ишлаб чиқиш.
		Активлар бутлиги ва сақланиши ҳолатига баҳо бериш:	а) барча турдаги активлар юзасидан инвентаризациянинг ўз вақтида ўтказилаётганлигини таҳлил қилиш; б) моддий активларнинг яроқлилик ҳолатига баҳо бериш, улар бўйича таъмирлаш ишлари амалга оширилаётганлигини ўрганиш; в) активлар бўйича эскириш ҳисобланаётганлигига аҳамият қаратиш, бунда эскириш меъёрлари бузилмаганлиги ва уларнинг ҳисоб ва ҳисобот ҳужжатларида ўз вақтида қайд этилаётганлигини текшириш; г) эскирган активлар бўйича ҳисобдан чиқариш ишлари амалга

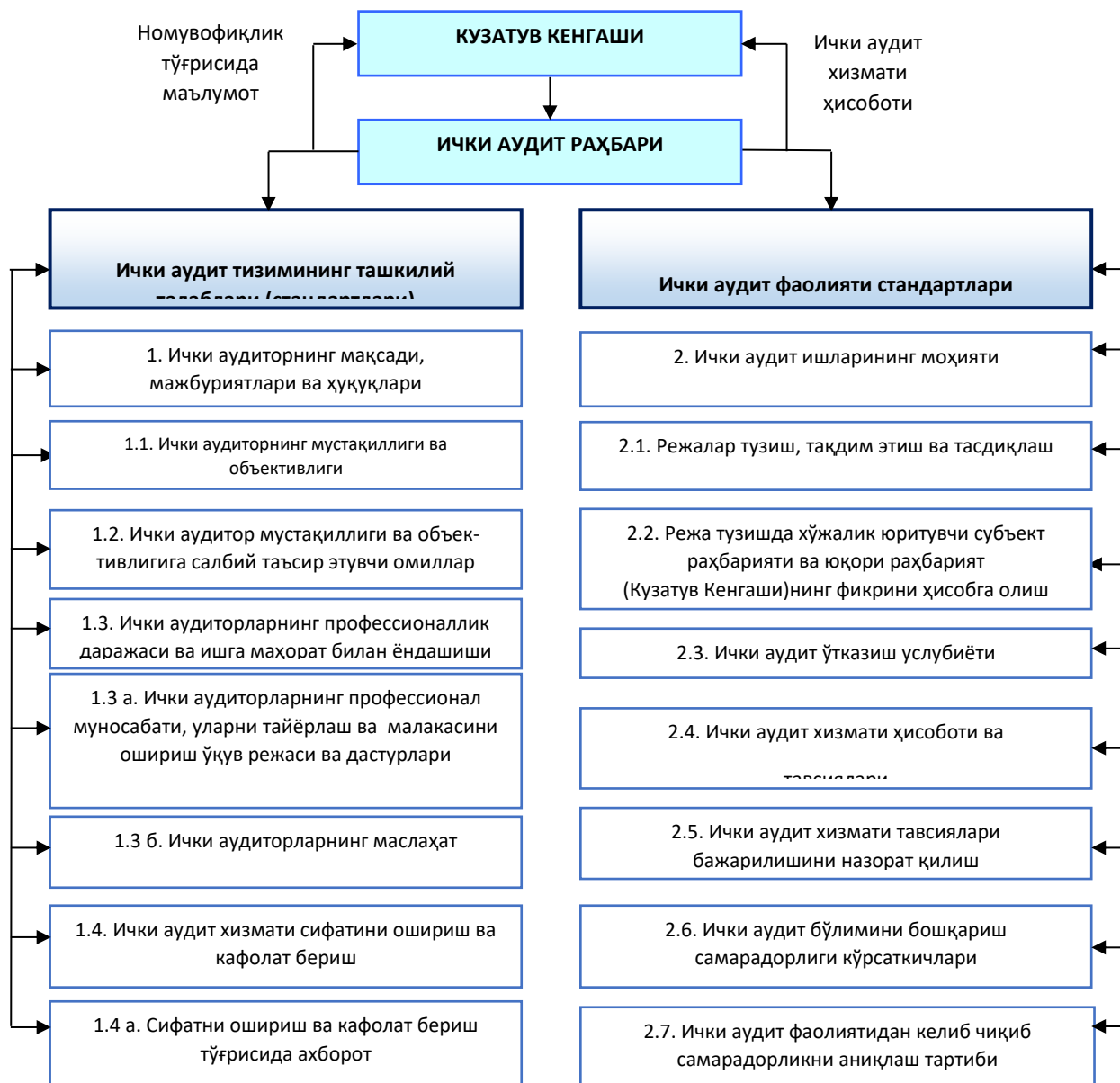

			оширилганлигини таҳлил қилиш, уларни янгилаш юзасидан чоралар кўриш.
		Ички назорат ҳолатига баҳо бериш:	а) барча жавобгарлик юклатилган бўлимлар фаолияти юзасидан тузилган шартномалар, уларнинг бажарилиши, ҳисоботларнинг тингланиши, ички буйруқ ва кўрсатмаларнинг ўз вақтида бажарилаётганлигини юрист-маслаҳатчи кўригидан ўтказиш; б) юқоридагилар бўйича бухгалтерия ҳисоби хизмати раҳбарининг лавозим йўриқномасидаги мажбуриятлар бажарилишини таҳлил қилиш.
3.	Яқуний қисм	«Корхоналардаги ички аудит хизмати тўғрисида»ги Низомда келтирилган ички аудит хизмати ҳисоботи таркибига қўйилган бандлар юзасидан ички аудит натижалари, аниқланган хато ва камчиликлар, уларни тўғрилаш бўйича ички аудиторнинг молиявий ҳолатни яхшилашга доир кўрсатмалари, таклиф ва тавсиялари келтирилиши шарт.	

(1-жадвал Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.)

Фикримизча, халқаро амалиётда кенг фойдаланилаётган халқаро ички аудит стандартларини республикамызда ҳам қабул қилиш лозим. Ўзбекистон жамоат ташкилотлари орқали Ички аудиторлар институтига аъзо бўлиш, мамлакатимизда халқаро ички аудит стандартларидан фойдаланиш имконияти яратилади. Ушбу стандартларнинг тузилиши ва қўлланилиши бўйича қуйидагилар таклиф берилди (1-расм).

1-расм. Ички аудит стандартларининг тузилиши ва қўлланилиши.
(1-расм Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.)

Халқаро амалиётда ички аудит институти томонидан ишлаб чиқилган ички аудитнинг стандартлари қуйидаги мезонларни ўзида акс эттиради:

- сифат тавсифи стандартлари;
- фаолият стандартлари;
- амалий қўллаш стандартлари.

Илмий тадқиқотларимиз натижасида, Ўзбекистонда хорижий давлатлар амалиётида мавжуд бўлган Ички аудиторлар институти филиалини очиш орқали халқаро ички аудит стандартларидан кенг фойдаланиш имконияти яратилади

хамда ички аудит хизмати ходимларини халқаро даражада сертификатлаш тизими ва ички аудит хизмати ходимларининг малакасини хорижда ошириш имконияти кенгайди.

Биз тақлиф этаётган ички аудит стандартларининг амалиётда қўлланилиши ички аудит хизмати самарадорлигини янада оширади ва оптимал бошқарув қарорларини қабул қилишга ёрдам беради. Ички аудиторларнинг иши ўз вақтида амалга оширилишини таъминлайди ва хорижий инвесторларнинг ички аудит хизмати иши самарасига қараб, ижобий инвестиция қарорлари қабул қилишга замин яратади.

Акциядорлик жамиятида солиқ тўловлари бўйича бюджет билан ҳисоб-китобларнинг ички аудити услубиётини такомиллаштиришни кўриб чиқамиз. Бу муаммони ўрганиш жараёнида хўжалик юритувчи субъектнинг бюджетга солиқ ва бошқа мажбурий ажратмалари ҳисоб-китоби таҳлили келтириб ўтилган (2-жадвал).

2-жадвал

Акциядорлик жамиятларнинг бюджет билан ҳисоб-китоблар таҳлили

Кўрсаткичлар	2018 йил			2019 йил		
	ҳисобла н-ган	тўланг ан	Фарқ (+,-)	ҳисобла н- ган	тўланг ан	Фарқ (+,-)
Юридик шахслардан олинадиган фойда солиғи	0	5550	5550			
Жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи	712148	615494	-96654	1292852	1169216	-123636
Шу жумладан: шахсий жамғариб бориладиган пенсия ҳисобварақларига ажратмалар	35611	31107	-4504	61876	48218	-13658
Ободонлаштириш ва ижтимоий	-	6960	6960			

инфратузилмани ривожлантириш солиғи						
Қўшилган қиймат солиғи	10130	0	-10130	1059815	70597	-989218
Юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ	41175	48020	6845	170027	72000	-98027
Бошқа солиқлар	45161	6272	-38889	145216	145216	0
Республика йўл жамғармасига мажбурий ажратмалар	386	0	-386	68251	609	-67642
Бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига мажбурий ажратмалар	288414	260161	-28253	600303	464424	-135879
Бюджетдан ташқари Умумтаълим мактаблари, касб-хунар коллежлари, академик лицейлар ва тиббиёт муассасаларини реконструкция қилиш, мукамал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармасига мажбурий ажратмалар	-	-	-	24376	217	-24159
Ягона ижтимоий тўлов ва фуқароларнинг бюджетдан ташқари Пенсия жамғармасига суғурта бадаллари	959932	865015	-94917	1632190	1445561	-186629
Бюджетга тўловларнинг кечиктирилганлиги учун молиявий жазолар	359	359	0	38	38	-

Жами бюджетга тўловлар суммаси (280 дан 470 сатргача 291 сатрдан ташқари)	2057843	1807831	-250012	4993068	3367878	-	1625190

(2-жадвал Муаллиф томонидан «Ўзпахтасаноат» акциядорлик жамиятининг молиявий ҳисобот маълумотлари асосида ишлаб чиқилган.)

2-жадвал таҳлили маълумотларидан кўриниб турибдики, «Ўзавтотранс» акциядорлик жамияти бюджет билан ҳисоб-китоблар бўйича умумбелгиланган тартибда солиқ тўлайди. 2018 йилда жами 2 057 843 минг сўм солиқ ва бошқа мажбурий ажратмалар ҳисобланган бўлса, шундан, 1 807 831 минг сўм бюджетга тўланган ва 250 012 минг сўмлик солиқ суммалари тўланмасдан қолган, бунинг натижасида корхонага 359 минг сўм миқдорида пеня ҳисобланган ва бюджетга ундирилган.

2019 йилда эса мос равишда ушбу кўрсаткичлар 4 993 068, 3 367 878, 1 625 190 минг сўмни ташкил қилган ва ўз вақтида тўланмаганлиги учун 38 минг сўм миқдорида пеня ҳисобланган. Ички аудит текширувини ўтказишда аудитор томонидан пеня суммаларининг вужудга келиши сабаблари ўрганилиши ва жавобгар шахслар аниқланиши зарур. Ички аудит, энг аввало, солиқларнинг тўғри ҳисобланиши ва ўз вақтида тўланишини текшириши лозим.

Шуни кўрсатмоқдаки, ички аудит хизматини ташкил этиш ва унинг фаолиятини ўрганиш хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини бошқаришда ички аудит вазифаларини самарали амалга оширишда бир қанча камчилик ва нуқсонлар юзага келмоқда. Ушбу ҳолат аудит соҳасидаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга ташқи аудитни ўтказишда ички аудит хизмати маълумотларидан фойдаланиш ҳақидаги нормаларга оид тегишли ўзгартиришлар киритилишини тақозо этади.

Ички аудит хизмати натижаларидан ташқи аудиторларнинг фойдаланиши аудиторлик текшируви учун сарфланадиган вақт сарфини камайтириш орқали аудиторлик ташкилотида меҳнат ресурсларига бўлган харажатларни қисқартириш, шунингдек, аудиторлик далилларнинг етарлилиги тамойили асосида қўшимча далиллар олиш имконини беради.

Хулоса ва таклиф

Ички аудит хизматининг ташкил этилиши ва уларнинг фаолиятини ўрганиш натижасида, хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини бошқаришда ички аудит

вазифаларини амалга оширишда айрим камчилик ва нуқсонлар юзага келаётганлиги аниқланди. Ушбу камчиликларни баратараф этиш ҳамда мамлакатимиз ички аудиторлик фаолияти амалиётида уларнинг такрорланмаслиги учун фикримизча, «Ички аудит хизмати ишидан фойдаланиш» номли халқаро стандартни амалиётга жорий этиш, ички аудитни фаолият шакли сифатида қонунда мустаҳкамлаб қўйиш мақсадга мувофиқ.

Хўжалик юритувчи субъектларда ички аудит хизмати ҳисоботини тайёрлашда уни ўтказиш жараёнининг кетма-кетлик босқичларини тўғри тузилиши муҳим ҳисобланади, шундан келиб чиқиб тадқиқот ишида унинг шакли ишлаб чиқилди. Ички аудит хизматини ташкил этишда муаллиф томонидан таклиф қилинган ички аудитни ўтказиш босқичларини қўллаш натижасида уни ҳужжатлаштириш жараёнида ички аудитнинг режа ва дастурини ўз вақтида тузиш, ички аудит харажатлар сметасини тайёрлаш, ички аудит хизмати ходимлари лавозим йўриқномасини ишлаб чиқиш, кундалик иш жараёнларини амалга ошириш, ички аудит хизмати ҳисоботини тузиш ҳамда кузатув кенгашига тақдим этишнинг кетма-кетлик асосида бажарилиши таъминланади.

Мамлакатимизда ички аудит фаолиятини тартибга солиш мақсадида халқаро тажриба асосида ички аудит институти филиалини ташкил этиш ички аудит хизмати сифатини оширишга хизмат қилади. Ўзбекистонда ички аудит институти филиали очилиши туфайли ички аудит хизмати ходимлари халқаро даражада 3 та босқичли «Дипломли ички аудитор» (Certified Internal Auditor, CIA) сертификатини олиши ҳамда ички аудиторларнинг жамоат ташкилотлари орқали ички аудиторларни сертификатлаш тизимининг такомиллашувига эришилади.

Хўжалик юритувчи субъектларда ички аудит хизмати иш натижаларини расмийлаштириш учун таклиф этилган «Ички аудит хизмати ҳисоботи»нинг намунавий шакли йиғма ҳисоботнинг бир хиллигини таъминлаш имконини беради ва «Корхоналардаги ички аудит хизмати тўғрисида»ги Низомнинг такомиллашувига эришилади.

Ички аудит хизматининг хўжалик юритувчи субъектлар учун самарадорлик кўрсаткичлари тизими ва уни аниқлаш услубиёти яратилди ҳамда амалиётга қўллаш учун тавсия этилди. Бунинг натижасида кузатув кенгаши томонидан ички аудиторлар иш натижаларини баҳолаш ва назорат қилиш имконияти янада ошади.

Ички аудит стандартлари республикаимизда ички аудит соҳасини ривожлантириш учун асосий меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатни ишлаб чиқишга

имконият яратади. Бунинг натижасида ички аудиторлар томонидан ички аудит стандартларининг кенг қўлланилиши амалиётдаги муаммоларнинг ўз вақтида ҳал этилиши имкони яратилади.

Тадқиқот ишида ишлаб чиқилган илмий таклиф ва амалий тавсияларнинг амалиётга жорий қилиниши хўжалик юритувчи субъектларда ички аудитни такомиллаштириш ҳамда 2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясида белгиланган вазифаларни самарали амалга оширишга хизмат қилади.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрдаги ПФ-5544-сонли «2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида»ги Фармониغا 1-илова. (ҚХММБ, 22.09.2018 й., 06/18/5544/1951-сон; 08.03.2019 й., 06/19/5687/2723-сон).
2. Хасанов Б.А., Алибоев З.А., Зокирова М.Ш. Ички аудитни автоматлаштириш асослари.–Т.: Фан, 2003. – 160 б.
3. Каримов Н.Ф. Тижорат банкларида ички аудитни ташкил қилиш ва унинг услубиётини такомиллаштириш муаммолари. и.ф.д. илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. автореф. – Т.: 2007. – 36 б.
4. <https://global.theiia.org> – Ички аудиторлар институтининг расмий веб сайти маълумотлари.
5. Аҳмаджонов К.Б. Иқтисодиётни модернизация қилиш шароитида ички аудит методологиясини такомиллаштириш. и.ф.д. илмий даражасини олиш учун ёзилган дис. автореф. – Т., 2016. – 76 б.
6. Тўраев А.Н. Хўжалик юритувчи субъектларда ички аудит хизматининг назарий ва амалий масаллари. Монография. – Т.: LESSON PRESS, 2017. – 213 б.
7. Мехмонов С.У. Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби ва ички аудит методологиясини такомиллаштириш. и.ф.д. илмий даражасини олиш учун ёзилган дис. автореф. – Т.: 2018. – 76 б.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16 октябрдаги 215-сон қарори билан тасдиқланган «Қорхоналардаги ички аудит хизмати тўғрисида Низом». – Т.: Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами, 2006. 42 (230)-сон.

9. Ўзбекистон Республикасининг “Акциядорлик жамиятлари ва акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоялаш тўғрисида”ги Қонуни. Янги таҳрири. Тошкент ш. 2014 йил 6 май, ЎРҚ-370-сон

10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Акциядорлик жамиятларида корпоратив бошқарув тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2014 й., 27-сон, 329-модда.

